

*Сіденко Н.Г.
(Херсон)*

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ
(Актуальні проблеми перекладу)

**ЛЕКСИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ СУЧАСНОЇ НАУКОВО-
ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

Переклад – це вираження того, що було вже подано в одній з інших мов у процесі обміну інформацією. Залежно від інформації виділяють основні різновиди перекладу:

- суспільно-політичний;
- художній;
- науково-технічний.

Стрімкий розвиток новітніх технологій, необхідність у найкоротший термін знайомитись з останніми надбаннями науки привертають особливу увагу до науково-технічного перекладу. Технічний переклад – це вид інформаційної діяльності, використовуваної для обміну науково-технічною інформацією між людьми, які спілкуються різними мовами[8]. Однією з головних відмінностей мови технічної літератури від інших різновидів є значна кількість термінів, чітке викладання матеріалу. Відомо, що визначальними ознаками науково-технічного тексту є його інформативність, логічність, точність, об'єктивність, ясність, зрозумілість[5, с.110]. Існує декілька видів технічного перекладу. Наприклад, вільний переклад – розуміння і передача загального змісту тексту. Дослівний переклад розкриває зміст кожного речення і допомагає правильно зрозуміти його. При дослівному перекладі речення має ту саму структуру і порядок слів, як і відповідне оригінальне. Використання цих видів перекладу часто породжує традиційні перекладацькі помилки – буквалізми та вольності. Тільки той переклад, що передає точний зміст тексту з усіма відтінками і особливостями стилю у відповідності до норм рідної мови, можна назвати адекватним. Саме такий переклад є мірою визначення його якості, яка значно залежить від цілої системи компетенцій перекладача, а саме:

- мовної;
- професійної;
- екстралінгвістичної;
- комунікативної;
- психокогнітивної.

Адекватний переклад змушує перекладача відмовитись від перекладу окремих слів, іноді цілих фраз із метою створення нового тексту з еквівалентним змістом і тотожною функцією. Таким чином, елементарна відповідність перекладу оригіналу не може забезпечити необхідної точності перекладу, бо призводить лише до збільшення помилок у перекладі. Варто відтворювати, а не копіювати[9, с.48].

Вимоги до результатів перекладацької діяльності поступово підвищуються, адже вони диктуються змінами у сучасному світовому рівні розвитку науки і техніки. І саме лексична система знаходиться найбільшою мірою під впливом цих змін. На лексикон припадає організаційна роль у презентації мовних систем та структур, а слова можна розглядати як базові семантичні одиниці мови, значення яких є ключовим для здійснення перекладу[2, с.166].

Таким чином, мета дослідження полягає у тому, щоб виявити лексичні труднощі, що зумовлені сучасним станом розвитку науково-технічної сфери.

Для досягнення мети дослідження були поставлені конкретні завдання:

- порівняти традиційний підхід до вирішення лексичних проблем перекладу науково-технічної літератури із сучасним;
- проаналізувати елементи лексичної системи англійської мови, що становлять труднощі під час перекладу сучасної науково-технічної літератури;
- визначити шляхи подолання актуальних лексичних проблем перекладу.

До системи традиційного підходу вирішення лексичних проблем перекладу входять:

- терміни та способи їх перекладу;
- скорочення;

- інтернаціональні та псевдоінтернаціональні слова;
- багатозначні слова;
- стійки (сталі) словосполучення;
- препозитивні атрибутивні словосполучення;
- неологізми та безеквівалентна лексика;
- власні імена та назви[4].

Із зазначених компонентів системи деякі є більш проблемними та складними для подолання, а деякі усуваються легше. У процесі багатолінгвальної перекладацької практики на основі аналізу були вже визначені закономірні відповідності між парами мов. Цілком природно, що тепер немає необхідності кожного разу проходити один і той же шлях пошуку еквівалентів, усі встановлені відповідники є надбанням перекладачів і багато з них зафіксовані у словниках, довідниках.

Значні труднощі у перекладі викликає вживання слів у складі сталого висловлення, значення якого складно вивести зі значень його складників, наприклад: *to put it briefly* – коротше кажучи, або *properly speaking* – власне кажучи. Переклад таких словосполучень значно полегшується, якщо відомі основні типи сталих словосполучень, правила їх перекладу, а також найбільш уживані сталі висловлювання та їхні українські еквіваленти, оскільки кількість структурно-семантичних типів сталих висловлень та загальна кількість найбільш уживаних з них досить обмежена.

Складні моменти перекладу вільних словосполучень, насамперед дуже поширеного типу препозитивних атрибутивних конструкцій, спростовуються завдяки опануванню їхніх структурно-семантичних особливостей. Проблеми перекладу скорочень вирішуються за допомогою словників. Але такі проблеми, як переклад багатозначних слів, неологізмів та застосування прийомів перекладу термінів заслуговують детальнішого перегляду, бо саме вони зазнають найбільших змін у науково-технічному прогресі.

Як було вказано раніше, зазвичай основною ознакою технічного тексту вважають наявність у ньому великої кількості фахових термінів. Однак головні

труднощі у перекладі виникають не у зв'язку з перекладом окремих термінів, які уже зафіксовані у термінологічних словниках, а з відтворенням змісту фрази. Для того, щоб уміти визначити адекватне значення слова, необхідно навчитися використовувати контекст. Слово поза контекстом не піддається адекватному та остаточному перекладу[2, с.168].

Виділяють загальний контекст та вузький контекст. Під загальним контекстом розуміють зміст конкретного речення та тексту загалом. Під вузьким контекстом розуміють семантико-синтаксичні особливості слів.

Для прикметника важливо враховувати лексичне значення іменника, наприклад, *close contact* – щільний контакт, *close air* – задушливе повітря; для прислівника – значення дієслова, наприклад, *to differentiate sharply* – чітко розмежувати. При виборі значення неперехідного дієслова слід враховувати значення підмета: *a wave travels* – хвиля поширюється, *a plane travels* – літак летить, *a particle travels* – частка рухається, *a body travels* – тіло проходить (дистанцію). А при виборі значення перехідного дієслова необхідно звертати увагу на додаток: *to run an enterprise* – керувати підприємством, *to run a program* – запускати програму. Багато неперехідних дієслів мають різні значення в залежності від прийменника: *to turn on/off/out/in/into/over/up/down*.

Певні труднощі у процесі технічного перекладу виникають при відтворенні неологізмів та безеквівалентної лексики. Терміни та реалії, якими так насичена науково-технічна література, найчастіше потрапляють до цієї групи. Безеквівалентні терміни виникають у результаті такого очевидного факту, коли наукові відкриття, технічні удосконалення, технологічні інновації відбуваються та виникають спочатку в одній країні, а потім стають надбанням інших. Тому і відповідне збагачення понятійного апарату в тій або іншій сфері відбувається нерівномірно: на певних етапах одна мова випереджає іншу[6, с.121].

Важлива особливість сучасного етапу науково-технічного прогресу полягає у взаємному проникненні спеціальної термінології з одних областей знань в інші. А як щодо нової термінології в тих сферах, де наше відставання рахується не одним десятком років. У зв'язку з цим нашу увагу привернула

сфера інформаційних технологій, де дуже швидко відбуваються зміни, формуються нові поняття, виникають нові терміни. Характерною рисою цих лексичних одиниць є те, що, по-перше, значення терміна встановлюється в процесі передбачуваної домовленості, яка закріплюється держстандартами, по-друге, термін набуває певного лексичного значення в терміносистемі, існування якої залежить від розвитку науки[7, с.25].

Отже, актуальною проблемою для перекладачів є нормування української науково-технічної термінології. Г. Наконечна у своєму огляді історії та сучасного стану цього питання виділяє 5 основних підходів:

- формальний;
- етнографічний;
- консервативний;
- інтернаціональний;
- поміrkований[1].

Тому при відсутності терміносистеми в українській мові головною сучасною проблемою у перекладі є звичка калькувати нові одиниці з іноземних мов. Значною мірою це стосується сфери комп'ютерних технологій, де потік проникнення англіцизмів є надзвичайно великим. Наприклад, „зміна масштабу зображення” перетворюється на „зумінг”, „пробуксовка” – на „трешинг”, а „чергування” – на „інтерлівінг”. Кожен день „підкидає” нові поняття, для найменування яких нерідко використовуються жаргонізми саме англomовного походження, що пов'язане з домінуючою роллю американської компанії Microsoft у розробці операційних систем. Слід зазначити, що жаргонізми є похідними від професійних термінів, запозичених з англійської мови. Наприклад, „гамOVER” – несанкціонована зупинка комп'ютерної програми (від англ. „game over”); „мейло” – пошта (від англ. „mail”); „конектитися” – зв'язуватися, спілкуватися (від англ. „connect”); „кіляти” – повністю зупинятися (від англ. „kill”); „клікати” – натискати на клавіші мишки (від англ. „click”); „хард” – жорсткий диск (від англ. „hard disc”); „мак” – назва комп'ютера марки Macintosh.

Особливе місце посідають слова, що не мають семантичного мотивування, яким притаманні окремі морфо-фонетичні співпаданя з загальноновживаною лексикою та професійними термінами. Так звану фонетичну мімікрію спостерігаємо у наступних прикладах: „лазар” – лазерний принтер; „вакса” – операційна система VAX; „сивуха” – назва комп’ютерної гри „Civilization”; „лентюх” – комп’ютер модифікації Pentium.

Жаргонізми певною мірою засмічують мову, але й потребують вивчення, бо деякі з них переходять у загальноновживану лексику та назавжди залишаються у мові.

Результатом активного розвитку термінологічної лексики у рамках англійської мови є прошарок спеціальної лексики – поширені системи наукової термінології. Аналіз сучасної англійської термінологічної лексики показує, що серед продуктивних термінотвірних засобів посідає значне місце метафора, яка надає лексиці яскравої образності. Дуже часто лише метафоричний термін дозволяє у процесі спілкування повідомити про своє розуміння суті явища чи об’єкту, які не мають ще встановленої назви. Із всією умовністю метафора містить такий об’єм інформації, який дозволяє їй виконувати функцію терміну[3, с.48]. Метафора перекладається існуючими методами перекладу зі збереженням метафоричного переносу або без нього.

Отже, за об’єкт перекладу було взято науково-технічну літературу, форма і зміст якої залежить від рівня науково-технічного прогресу. Цілком логічним є висновок, що перекладач стискається й буде стискатися з певними труднощами під час перекладу, що є результатом постійного еволюційного процесу взагалі та розвитку науки і техніки зокрема. Як вище було зазначено, лексична система мови виявляється більш схильною до змін; і сучасними лексичними проблемами перекладу можна вважати:

- відсутність нормативної терміносистеми в українській мові;
- зловживання методом калькування при перекладі неологізмів та без еквівалентної лексики;
- засміченість пласта фахової лексики жаргонізмами;

-поява стилістично забарвленої лексики у науково-технічному жанрі.

Саме формулювання лексичних проблем перекладу робить досить зрозумілими шляхи їх подолання.

Література:

1. Галина Наконечна Українська науково-технічна термінологія. – Львів, 1999.
2. Гречина Л.Б. До проблем лексичних труднощів перекладу науково-технічної літератури//Вісник Житомирського державного університету. – 2011. – № 57.
3. Ивина Л.В. Лингво-когнитивные основы анализа отраслевых терминосистем. – М.: Академический Проект, 2003. – 304с.
4. Карабан В.І. Переклад англійської наукової та технічної літератури. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. – Вінниця, 2001. – 303с.
5. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). – М., 1990. – 247с.
6. Латышев Л.К. Курс перевода// Л.К. Латышев. – М.: Международные отношения, 1984. – 248с.
7. Микитюк О. До проблеми розвитку української термолексики//Вісник Нац. ун-ту „ Львів. політ. ” – 2002. – №453.
8. Пустоварова О.О. Особливості технічного перекладу текстів наукового та ділового стилю. Філологічні науки/б. Актуальні проблеми перекладу.
9. Стрелковский Г.М. Теория и практика перевода. – М., 1979.

Сіденко Наталя Григорівна.

Херсон (730030), вул. 5 Текстильна, 50.
(0552)35 65 74 (дом.); 0506500875 (моб.)

sidenko.nataliya@yandex.ua

Херсонський національний технічний університет
ст. викладач кафедри іноземних мов